

Kültürel Bir Ayrışma Örneği Olarak Belçika

Doç. Dr. Mustafa Çelebi PINAR^(*)

Türkiye'nin AB üyeliği konusu basında sıkça yer işgal ediyor. Belçika da katılmayı arzuladığımız bu birliğin kurucu üyelerinden biri. Ama, Belçika yakın tarihi bizim için AB üyeliği dışındaki nedenlerle de ilginçtir. Bu yazının amacı bu tarihi kısaca anlatmaktır.

Yaklaşık 10 milyonluk nüfusu ve kişi başına 24 bin doları aşan geliri ile Belçika Krallığı müreffeh bir ülke. Buna karşılık Belçika'nın son 80 yıllık tarihi esas olarak anadil üzerinde temellenen bir topluluklar arası çekişmenin tarihidir demek yerinde olur. Özellikle çekişme terimini kullanmayı tercih ettim, çünkü söz konusu ihtilaf sözlü ve siyasi bir mücadele çerçevesinde kalmış bugüne kadar.

Önce ülke üzerine batı temel bilgiler. Belçika'da Valonlar ve Flamanlar'dan oluşan iki toplumlu bir yapı mevcut. Bu iki toplum da katolik olmasına karşın, güneyde Valonlar Fransızca, kuzeyde Flamanlar Flamanca (Hollanda dili) konuşuyorlar ve ülke üç federal bölgeye ayrılmış durumda 1. Valon bölgesi (Wallonie), 2. Flaman bölgesi (Flandres-Vlaanderen) ve 3. çoğunlukla Fransızca konuşulan Brüksel bölgesi. Ayrıca Almanca konuşan 100.000 kişilik bir topluluğun yaşadığı bölge de var. Belçika'da toplam beş parlamento ve hükümet bulunuyor: Federal hükümet, Flaman bölgesel hükümeti, Valon bölgesi hükümeti, Brüksel hükümeti, Brüksel-Valon Fransızca konuşanlar hükümeti.

(*) Bilkent Üniversitesi

1996 yılından beri federal bir monarşi/demokrasi olan Belçika'da bölgelere ayrışmanın temel ölçüsü anadildir. Ülke anadil sınırı olarak adlandırılan bir çizgi ile ortakan iki ayrılır. Belçika'da iki dili de anadili gibi aynı zamanda öğreten okul yoktur. Çocuklar ya Fransız okuluna ya da Flaman okuluna gitmek zorundalar. Bu kadarla da kalmıyor. Flaman Bölgesinde sadece Flaman okulları, Valon bölgesinde ise sadece Fransızca okullar var. İki tip okulun da bulunabildiği tek bölge Brüksel ve çevresindeki bazı imtiyazlı bölgeler. Bunlar yazının ilerleyen bölümlerinde etraflıca incelenecektir. Belçika'ya özgü bir yapı da yerel yönetimler. Federal ve bölgesel hükümetlerin şemsiyesi altında ülke yaklaşık 300 yerel yönetim birimine bölünmüş bulunuyor. Bunlara komün adı veriliyor. Komünler birçok konuda yetkili kılınmış. Kendi polis teşkilatları ve okulları mevcut, pasaportları, oturma izinlerini ve diğer idari belgeleri komünlerden temin etmek gerekiyor. Tabii tahmin edileceği gibi, Flaman bölgesindeki komünler Flaman komünleri ve her türlü işlem ve yazışma Flamanca yapılmak durumunda. Aynı durum güneyde Valon bölgesinde bu kez Fransızca olarak karşımıza çıkıyor. Buna karşılık, Brüksel bölgesinde komünler iki dilli. Sadece komünler değil, tüm kamu kuruluşları burada iki dilde hizmet veriyor. Günümüzde hala çok sıkıntı yaratan bu durum, özellikle 1960'lı yıllarda anadil sınırları çizildiği dönemde problem olmuş ve Belçika siyasetinin temel meseleleri bu sorun etrafında şekillenmeye başlamış.

Bu yapı nasıl ve ne zaman oluşmuş? İlk söylenmesi gereken, bu yapının hiç şiddet kullanmaksızın oluştuğu hususudur. Belçika tarihi adım adım siyasi bölünmenin tarihidir.

Temiz Devrim

Bugün Belçika diye bildiğimiz bölgeler, 1830'da Hollanda egemenliğine karşı çıkan entellektüel seçkinlerin ve burjuva / aristokrasi işbirliğinin sonucu kurulmuş. 1815 Waterloo savaşından sonra Belçika'yı oluşturan bölgeler Hollanda'ya bağlanmış. Protestan olan Hollandalıların Fransızca konuşan egemenlere Hollanda dilini kabul ettirmeye kalkışmaları sonucu Temiz Devrim tabir edilebilecek 1830 Devrimi ile Belçika siyasi bir yapı olarak ilk kez bağımsız oluyor. Bu tarihe kadar Belçika birbirinden yönetim olarak bağımsız ama sürekli ticari ilişki içinde olan bölgelerden oluşmuş. O yıllarda homojen Flaman ve Valon uluslarından söz edilemez. Toplumsal aidiyet duyguları daha ziyade bölgeseldir. Söz konusu bölgeler Batı Flander, Doğu Flandres, Brabant dükalığı, Anvers, Liège, Namur ve Lüksemburg. Bu bölgeler dışında Hainaut bölgesi, Tournai ve Milburg da önemli merkezler. İlk siyasi bir-

lik 1830'da ortak düşman Hollanda'ya karşı sağlanıyor ve Saxe-Cobourg hanedanından Prens Leopold, I. Leopold adıyla ilk Belçika kralı olarak tarihe yazılıyor. Yukarıda o günkü Belçika toplumunda egemen unsurların Fransızca konuşmayı tercih ettiğine değinilmişti. Bu gruba Flaman seçkinleri de dahildir. Valonlar zaten Latince'den türemiş lehçeler konuştukları için Valon seçkinleri için Fransızca doğal bir seçimdir. Fransızca'nın toplumun eğitimli tabakalarında yerleşmesinde Fransız Devrimi'nin ardından Belçika'nın Fransa İmparatorluğu yönetiminde kalması da etkili olmuştur. Geçmişte ticaret ile zenginleşmiş büyük şehirlerde tüccar ve yönetici konumundaki nüfus ve din adamları Fransızca konuşuyorlar. Bu durumda Belçika krallığının dili de Fransızca oluyor. Diğer yandan Flaman bölgelerinde eğitimsiz ya da çok az eğitimli halk Flamanca'nın bölgesel lehçelerini konuşurlarken, Wallonie'de ise Valon lehçeleri hakimdir. Burada bu bölgesel lehçelerin çok farklı olabileceğini ve iki komşu kasabalının birbirlerini zorlukla anlayabildiğini söyleyebiliriz.

19. Yüzyıl ortalarında Belçika'da şehirler ticaret ve el sanatları ile zenginleşmiş. Bunun dışında halk çoğunlukla yoksul köylü ve çiftçidir. Buna karşılık aynı yüzyılda Belçika'nın güneyine Hollanda egemenliği döneminden başlayarak sanayi devriminin girmesi ile güney bölgelerinde bir işçi sınıfı oluşmuştur. Ağır çalışma koşulları Valon bölgesinde sosyal demokrasinin gelişmesine yol açar, benzer bir gelişme Flandres'da söz konusu olmamıştır. Kırsal Flandres koyu katolik ve daha yoksuldur. Oysa Fransızcanın daha yaygın olduğu sanayileşen ve zenginleşen Wallonie Fransızcanın egemenliğini perçinler. Burada ne Valon lehçelerinin ne de Flaman lehçelerinin bir Valon dili ya da bir Flaman dili oluşturamadığı A. Maskens'e dayanarak belirtilmelidir. Böylelikle, Fransızca o yıllarda ortak bir iletişim dili görevi görüyordu ve toplumda yükselmenin anahtarı Fransızca bilmekten geçiyordu. Tıpkı günümüzde İngilizce'nin konumu gibi iktisadi açıdan başarılı toplulukların tercih ettiği Fransızca, toplumun diğer kesimleri için de zorunlu bir edimimdi. Ancak, büyük şehirler dışında yaşayan kırsal nüfus büyük ölçüde kendi lehçesi dışında dil bilmemekte ve merkezi / yerel otorite ile ilişkilerinde sıkıntı çekmekteydi.

Flaman toplumunda ilk anadil temeli taleplerin 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında ortaya çıktığını görüyoruz. Özellikle, I. Dünya Savaşı sırasında Belçika ordusunun çoğunluğunu oluşturan Flaman askerlerin Fransızca konuşan subaylar tarafından aşağıladığı, Fransızca emirleri anlamadan ölüme gittikleri Flaman milliyetçi hareketinin temel efsanelerinden biridir. Bu husus ile ilgili belge veya hatırat bulunmamasına karşın, iddiada gerçeklik payı ol-

duğu söylenebilir. Gerçek veya değil, o yıllarda bazı Flaman entellektüellerin en azından bir takım temel hakları talep ettiklerine şahit olunmaktadır. Bunların içinde mahkemelerde tercüman bulunması Grand (Ghent) Üniversitesinde bazı derslerin 1920'lerde Flamanca da verilmeye başlanması gibi değişiklikler var. Fakat Flaman milli hareketi bu taleplerde durmayıp, 1920'den itibaren adım adım federalleşme idealini gerçekleştirmiştir. Anadil esasında ayrışma özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında hızlanmıştır. Burada anadil farkına ek bir çatışma eksenini bulunmuyor.

Kraliyet Sorunu

Bugün hala tartışma konusu olacak şekilde Kral III. Leopold Mayıs 1940'da üstün Alman ordusuna teslim olur. Sosyalist eğilimli ve kraliyet karşıtı Cumhuriyetçi Valon Bölgesi ile koyu katolik Flaman bölgesi İsviçre4ye sığınmış kralın geleceği konusunda anlaşmazlığa düşerler. Burada dul kralın savaş sırasında evlenmesi, Hitler ile görüşme talep etmesi gibi olayların da bu kırılma üzerinde etkileri olduğu belirtilmelidir. Netice olarak savaş bitince kralın ülkeye dönmesi sorun olur. Valonlar dönmesine karşıdır, kimisi toptan kraliyete karşı çıkıp cumhuriyet fikrine sarılır. Flamanlar kralın dönmesinden yanadır.

Diğer yandan iki dünya savaşı sırasında da işgalci Almanların Cermen bir dil konuşan Flamanları milliyetçi hareketlerinden teşvik ettiği hatta kışkırttığını unutulmamalıdır. Bu nedenle Flandres'da Almanlarla işbirliğinin en azından Valon bölgesinden daha yaygın olduğu söylenebilir. Bu da savaş ertesi bir çatışma eksenini oluşturur. Hatta ünlü Belçikalı şarkıcı Jacques Brel de bir şarkısında Flaman işbirliğini sertçe eleştirir (Jacques Brel de Brüksel'li Flaman bir ailedendir). Sonuçta kralın geleceği üzerine referandum yapılır (1950). Kralın geri dönmesi az farkla kabul edilmiş, fakat Brüksel'li Flaman bir ailedendir). Sonuçta kralın geleceği üzerine referandum yapılır (1950). Kralın geri dönmesi az farkla kabul edilmiş, fakat Brüksel ve Valon bölgesinde çoğunluk red oyu vermiştir. Çok sayıda kral karşıtı gösteri gerçekleştirir. Kral sonuçta tahtını büyük oğlu Baudouin'e bırakır.

Bu olaydan sonra Flaman hareketi hız kazanır. Kömür ve çeliğe dayalı geleneksel Valon sanayii zayıflamış, Flandres sanayileşmiş ve zenginleşmiştir. 1960'larda ülke anadil sınır ile ikiye bölünür ve bugünkü siyasal yapı fiilen o yıllarda hayata geçer.

Hazin Bir Boşanma: Katolik Louvain Üniversitesi'nin Bölünmesi

1960'ların en tuhaf olaylarından biri Louvain olayı olarak özetlenebilecek 1425 yılında kurulmuş Louvain Katolik Üniversite'sinde yaşanan olaylardır.

Anadil sınırının çizilmesi ile birlikte, Louvain ya da Flamanca adıyla Leuven, Flandres topraklarında kalır. Oysa üniversitede hatırı sayılır bir Fransızca konuşan öğrenci ve öğretim üyesi topluluğu bulunmaktadır. Flaman milliyetçi hareketi önce tüm derslerin aynı zamanda Flamanca öğretilmesi hakkını kazanır. Ardından da “Valonlar dışarı” sloganı ve sokak gösterileri ile uzaklaştırma hareketi gündeme gelir. Flaman basını ve politikacılarının da desteği ile nihayet 1976'da üniversitenin Fransızca konuşan kesimi Valon Brabant bölgesinde Brüksel güneyinde yeni bir yerleşkeye yerleşir. Netice olarak Belçika'da bugün iki farklı Katolik Louvain Üniversitesi bulunuyor. Birisi Flaman toprağı Leuven'da diğeri Louvain-la-Neuve'de yani “yeni Louvain”de. Belçikalılar Leuven'a dul Leuven anlamında *Louvain-la-veuve* diyorlar.

Bu ayrışma dalgasında ülkenin laik üniversitesi olan Hür Brüksel Üniversitesi'nin (Université Libre de Bruxelles, kuruluş 1840, “hür” sıfatı kilise ve devlet karşısında bağımsızlığı simgeliyor) Flaman kardeşi Vrije Universiteit Brussel kurulur (1976). Buna koşut olarak tüm ülke çapında örgütlü siyasi partiler Fransız ve Flaman fraksiyonlarına ayrışır. Örneğin Sosyalist Parti Fransız PS ve Flaman SP olarak ayrışır. Keza Liberal Demokratlar, Hıristiyan Demokratlar ve bilumum siyasi oluşumlar amip misali ikiye bölünmüşlerdir.

Öte yandan, Flaman milliyetçi hareketi karşıtı Valon milliyetçi hareketini doğurmuştur. O kadar ki iki toplumun ulusal marşları ve ulusal günleri farklıdır ve Flamanlar 14. Yüzyılda Fransızları yendikleri Altın Mahmuzlar Muharebesini her yıl ulusal gün adına kutlarlar. Oysa Flaman duklerine bu savaşta güneyden (Namur) yardım gelmiştir. 1960'lar Valon sendikal hareketinin de çok güçlendiğı ve uzun süren grev dalgalarının ekonomiyi felç ettiğı zor dönemler olarak anılır.

Bütün bu fiili ayrışma süreci 1996'da Belçika'nın federal bir yapıya kavuşması ile hukuki bir şemsiye altına alınır.

Belçika'nın Kudüs'ü: Brüksel

Tüm bu bölünme ve federalleşmenin ortasında Brüksel kalmıştır. Bir zamanlar bir Flaman lehçesinin konuşulduğu Brüksel nüfusunun bugün yaklaşık % 85-% 90'ı Fransızca konuşmaktadır. Buna karşılık Flandres Brüksel'i tarihi olarak bir Flaman şehri olacak tescil ettirmek istemektedir. Ama tabii çoğunluktaki nüfus idari olarak Flandres'a bağlanmak istemez. Bu sebeple çatışmayı önlemek için Brüksel'e bir çeşit tarafsız iki dilli bir yapı statüsü tanınmıştır. Tabii federal başkent Brüksel'dir. Valonların canını iyice sıkacak şekilde Flandres da Brüksel'i başkent seçmiştir. Öte yandan Flandres'da bulunmalarına karşılık Brüksel güneyindeki altı komün çok sayıda Fransızca konuşan nüfus barındırdığı için imtiyazlı komünler olarak federal sisteme gir-

miştir: Flandres içinde yalnızca bu altı komünde yaşayan aileler isterlerse çocuklarını Fransızca eğitim veren okula yollayabilirler. bu imtiyazlı komünler de Flandres'in canını fena halde sıkılmaktadır. Komünler Flandres'a bağlı olduğunu halde Fransızca konuşan nüfus buralarda yavaş yavaş çoğunluğu sağlamış ve yerel yönetimlerde iktidara gelmiştir. Buna karşılık Belediye Meclisi çoğunluğu Fransızca konuşan üyelere oluştursa da tartışmalar yasa gereği Flamanca yapılmak zorundadır. Buna benzer tuhafliklar listesini uzatmak mümkün. Özetle Flaman milliyetçiliği için toprağın kutsal olduğu, tüm ayrışmanın anadil esasında, bir toprak parçasına bir ulusal dil ilkesiyle oluştuğu görülmektedir. Tabii Flandres'da oturup da bir gecede dil sınırının çizilmesi ile Fransız kültüründen kopmuş halde yaşayan Belçikalılar ayrı bir yazı konusu. Buna karşılık Fransızca konuşan Belçika nüfusunun Flamanca öğrenme konusunda bir hevesizlik içinde olduğu da doğrudur. Oysa Flaman aydınları çoğunlukla iyi Fransızca biliyorlar. Tüm bu gerginliklere karşın son yıllarda iki toplumun da birbirlerinin dilini konuşma yolunda daha istekli olduğu gözleniyor.

Siyasi Karantina

8 Ekim 2000 yerel seçimlerinde Flaman milliyetçisi yabancı düşmanı Vlaams Blok partisi Flandres'da oylarını artırdı. Bir önceki yerel seçimlerde özellikle Anvers (Antwerpen) şehrinde % 28 civarında oy alan Vlaams Blok'u belediye başkanlığından uzak tutabilmek için diğer partiler 'cordon sanitaire' adını verdikleri Vlaams Blok karşıtı kenetlenmeyi bu seçimde de sürdürdüler. Ne var ki bu kuşatma taktiği sonucu tüm tepki oylarının Blok'a gittiği söylenebilir (Anvers % 33). Blok'un liderlerinden Philip Dewinter Belçika'nın yerel Hainder'i olma yolunda. Kendisi Haider'i ılımlı bulunduğunu söylüyor. belçika gazetelerinde sık sık Blok'un yolunu siyaseten kesme üzerine makalelere rastlamak mümkün. Bu endişe verici gelişmeyi iki eksen üzerinde izlemek gerekiyor: Siyaseten tehlikeli bulunan bir partiye düşünce ve örgütlenme hürriyeti çerçevesinde başa çıkılması ve Vlaams Blok'un yükselişinin diğer siyasi partiler ve Avrupa Birliği genişlemesi üzerine etkileri.

İşte kısaca Belçika usulü federalizmin hikayesi.

Kaynaklar

1. A. Maskens. *Mono-Flamands et Mono-Wallons*, La Longue Vue, 2000.
2. L. Beyer de Ryke. *Tocsin pour la Belgique*, Editions François-Xavier de Guibert, 2000.
3. *La Belgique*, Collection Monde et Voyage, Larousse, 1979.
4. *Social Conflict and Coexistence in Belgium*, A. Lijphart, Ed., IIS, University of California, Berkeley, 1980.
5. C. Lapote. *L'affaire de Louvain*, Editions De Boeck Universite, 1999.